

SZURCSIK JÁNOSRÓL

Hadd kezdjem azzal, hogy nincs rajta semmi, ami külsősegégekben művészre utalna. Nem visel szakállt, nem növeszti meg nagyra a hajzatát, öltözéke, modora sallangmentes, megjelenése egy tiszteletudó gimnazistára emlékeztet. Alacsony, halk és csendes ember, akinek magatartásából senki sem gondolná, milyen nehéz problémákkal viaskodik, s mi mindenre futja művészi erejéből. Mennyire figyel mindarra, ami történik a társadalomban, a képzőművészetben és a szakma életében.

Hercegszántón született, Baja mellett, 1931-ben. A Képzőművészeti Főiskola előtt Rudnay Gyula bajai szabadiskolájába járt. Utána került a Főiskolára, ahol Főnyí Géza és Domanovszky Endre a tanára. 1956-ban szerzett diplomát, 1957-ben Derkovits-díjat kapott. 1960-ban hat hetet Rómában töltött ösztöndíjjal. 1966-ban újra meglátogatta Itáliát, az olasz városok (Venecia, Milánó, Pádua, Firenze, Pisa, Orvieto, Assisi, Ravenna, Róma) reneszánsz kori alkotásait. Különösen Masaccio, Signorelli s mindenkifölött Michelangelo „Utolsó ítélet”-e maradt nagy élmény számára. Nem mint-ha Piero della Francesca, vagy Leonardo nem tette volna meg a magáét, annyi más kitűnő művésszel együtt. De igazában mégis amazok hatottak rá bátorítólag.

Hazatérve továbbra is lázas küzdelmet folytatott a kifejezésért. Halkan, de konokul, s ennek nyomán születtek azok a művei, amelyeknek alapján művészetéről az első megállapítások kifomálódtak, s az első állami megbízásokhoz segítették. A pécsi uránváros postaépületébe sgraffitót alkotott (1960), egy a postások munkáját ábrázoló 20 m²-es fríz. A bajai tanítóképzőbe egy (10 m²-es) beiratkozási jelenetet: az elsőiskolásokat viszik a szülők és fogadják a tanítók. Egy kisse túl hivatalos férfialaktól és egy merve kézfejűtől eltekintve a művész természetes, józan csoportjelenetet sikerített. Szegedre egy 3 m²-es gobelinje 1966-ban készült el. Ugyanebben az évben kapott megbízást a nagybátányi művelődési házba készíttendő pannó-

ra. Szurcsik megküzdött a témával és a kifejezéssel, s e küzdelemben a második olasz út említett hatása komoly segítséget nyújtott neki. De nagybátányi képe emlékeztet a főntiek, főleg Michelangelo mellett olyan korunkbeli hagyományokra is, mint amilyen egyrészt a mexikói Siqueirosé, másrészt a magyar Uitr Béláé. Előbbire a kompozíció telítettségével, az utóbbira az alakok kemény kötésével, erőteljes kontúrjaival és mindkettőre a társadalmi mondanivaló hangsúlyozásával. Van benne egyfajta expresszivitás is, az újabb műveiben, amely ugyancsak abba a vonalba helyezi, amit az említett kortárs festők képviselnek. Szurcsiknál a tradíció nem holt anyag, hanem termő talaja saját művészi felfogásának.

Legutóbbi nagyméretű (3,5 x 6,5 m-es) vásznan, a nagybátányin, az alakok egész tömegét mozgósítja, hol megnyújtott, hol kisse zsugorított testtel, mindig az érzelmi mondanivaló kívánalmái szerint. A történet nemcsak alkalom a képfomálásra, hanem lehetőség is a társadalmi gondolat, a számunkra fontos eszme képi megfogalmazására, anélkül, hogy az elbeszélés, az irodalmi tartalom elvonná a figyelmet képi alakítás sajátos követelményeiről. Lényegében a kép funkciója határozza meg a tematikát. De mit festhet a művész a művelődési házba? A kulturálódásra utaló jeleneteket, amint tette Bernáth, Ridovics s annyian mások is. Olvasókat, kezükben újsággal, könyvvel, tátott szájú énekeseket, kezükben kottalapokkal. Az bizonyos, hogyha egy faluban csak egyetlen ilyen tematikájú kép látható, az nem telti a nézőt, bennünket azonban, akik előtt azonnali főléremlenek az ilyen tartalmú falképek, megkísért az unalom: már megint egy olvasó, újra egy éneklő jelenet. Szurcsik sem agyalt ki új tartalmat, egyszerűen a jó és a gonosz ősi küzdelmét, a *Pély és Árványk* mindenütt jelenlévő problémáját választotta. A tematika valóban időszerű lehet művelődési házban csakúgy, mint más középületben is.

A szellemi és a fizikai tevékenységek sokasága csak a tematika oldaláról lep meg s nem a nagyméretből következik, hanem az erős kompozíciós képesség gyümölcse. Az előtérben fizikai munkálato-

Szurcsik János: Kilakoltatás – Expulsion administrative – Выселение из квартиры

Szurcsik János: Kaszkalapáló – Batteur de faux – Τοιχαυίη κορυ

kat ábrázol, mint a társadalom alapvető tevékenységét, ami nélkül nem létezhetünk. Ásás folyik, kapálás, veteményezés, aratás... egyszerűen kert és mezei munka. — A háttérben szellemi tevékenységeket látunk, főleg falkepeken gyakori jeleneteket, mint éneklést, táncolást, zenélést, írást, olvasást. Ezek egybe kapcsolódnak, ugyanakkor kavarognak is, végig szép renddel. A kép felső és alsó jelenetsora között az élet örök értelmének jelképe kap helyét, az anyaság. Tőle balra az élet örök jelenete, mint a sötétség, az elvakultság jelképe. Ennek pozitív ellentéte a jobb oldalon egy vállán gyermekét tartó apa, a gyermek kinyújtott kezében virító narancssal. A kép közepétől balra és jobbra egy-egy erőteljes nőalak. A bal oldali egyik kezében egy petróleumlámpa látható, mintha ezzel akarná jelképezni a sárga jelenetet előidéző sötétséget, aminek el kellene tűnnie a társadalom életéből, s amit fokoz azzal is, hogy ez a lámpa, alsó testének különös fény-árnyék játéka miatt, úgy hat, mint egy stílizált lókoponya, vicсорitó fogazattal, a Szörny jelképeként. Egészen szürrealisztikus jelenet, ami azonnal magára vonja a szemet, s így indít a kép értelmének felderítésére. Mert ez a nőalak jobb kézben egy villanygót tart, annak a szolid világításra a Fény jelképe, s arra utal, hogy a világosságnak minden gonoszúságon úrrá kellene lennie. De a Fény küzdelmét a sötét árnyak fölött nemcsak ezzel érzékelteti a művész. A jobb oldali női figura — képi jelentőségben pontos párja az előbbinek — fején egy hatalmas tálat tart, tele gyümölcseccel. Ennek az alaknak a megjelenése és képi funkciója párosul egyrészt az említett apa, másrészt a táncoló, éneklők jelenlétével, a gyermekek anyával. — A háttérben az alakokból már csak a fejek látszanak, összehajló fejeik, mint a szemek egy-egy dűsan temett szőlőfűrtőn. A színellentétek az arcon belül is fókuszál az izzó drámaiságot, a széles, lendületes esztervonasok adta főületek

oly gondosan árnyaltak, hogy nem marad csöppnyi hely sem, amelyen a szenvedélyek akár egy pillanatra is lehiggadnának.

Mai szenvedélyesen parázsló színehez olyan vásznakon át érkezett meg, mint az *Utazók* (három változatban is) a *Kapálók* és a *Viharban*. Mindegyiken mély pszichikai tartalmak érvényesülnek. A *Kapáló asszony* — magánosan álló átmenet a korsi és a mostani Szurcsik között. Az alak éles elválasztása a környezettől Nagy Baloghra emlékeztet, az alak tartása és szellemisége Milletre. A színek tűzével mutat előre. Kezdetben redukáltan használta a színeket, újabban annyira fölfokozottan, hogy valósággal égetnek, főleg a vörösök, a sárgák, ellentétben a hasítóan hideg színekkel, a kékekkel, a kékes zöldekkel.

Intimebb méretekben is otthon érzi magát. *Találkozás* c. képe a maga egyszerűségében is rendkívüli módon megkapó. Feketére mázolt kapu előtt két asszony beszélget, a háttér világosan dereng. A kapuszárnyak találkozásánál némi résen át szűrődik a világos hátter s ez olyan fényességet nyújt az enklükül jjesztően ható képen, ami a nézőben is földeríti az életöröm érzését.

Az olaj, a paszta, a szén, és a tus a legtöbbször használt eszköze. Nem keres új technikai eljárásokat, ismeretlen módszerek felfedezésére nem törekszik, a megbízhatóság e tekintetben is alapvető követelmény a számára.

Szurcsikot eleven kapcsolat fűzi a néphez, ezért sem szenved témahiányban. Motívumot bőven talál abban a világban, amelyhez származásánál fogva kötődik. Öröm, bánat, fáradság, művelődés, munka, pihenés, magvetés, kapálás, ökrök, lovak, vályogvetők, kaszát kalapáló, aztán szobai csendélet, műtermi enteriőr váltakoznak képein. Cézanne azt mondotta, a parasztokat úgy kell megfesteni, ahogy azok látják önmagukat. Szurcsik e kívánság naiv képtelenség-

FÜST MILÁN ÉS A KÉPZŐMŰVÉSZET

Az 1967 júliusában elhunyt nagy magyar költő, író és esztéta: Füst Milán irodalmunknak azok közé a – nem túl nagy számú – mesterei közé tartozott, akikben igen élénk volt a képzőművészet világa iránti – művészetörténeti erudícióval társuló – érdeklődés.

1951. január 22-én írott – mindmáig nem publikált – önéletrajzból kitűnik, hogy Füst hét ízben járt – műtörténeti és esztétikai célzatú – tanulmányúton Németországban és Ausztriában (Berlin, Frankfurt, Köln, Karlsruhe, Drezda, Bécs stb.), de megfordult Kelet- és Dél-Európa több országában is: „Krakkói utam célja a lengyel katolikus építézet, továbbá Veit Stoss szobrászatának tanulmányozása volt; az antik szobrászat szeretete viitt Athénbe; három nagy itáliai képzőművészeti tanulmányutam alatt a legfőbb olasz múzeumokat és számos templomot tanultam végig. Firenzében körülbelül hat hónapot töltöttem, csupa munkában.”

A szobrászat kiváltképpen közel állott Füst Milánhoz, akinek verseiről Kassák Lajos – a „Nyugat” 1927. augusztus 16-i számában megjelent tanulmányában – ezt állapította meg: „A Füst-költemények térbe állított plasztikák.” Barátjának, Petri Lajos szobrásznak 1961-es tárlatát megnyitó beszédében Füst Milán elmondotta, hogy kisgyermek-korában szobrászi hajlamai voltak: tanulmányozta a lovak járását, s ablak-kütből gyököket és krokodilfoszokat mintázott. „Mindez aztán hirtelen elapadt ugyan, de a szobrász-
vér – úgy látszik – megmaradt bennem . . . Múron Athénájánál, a Gyikölönél, Donatello Szent Györgyénél, a Pensiorosónál vagy akár a bambergi lovasnál s a naumburgi Regelindisnél és Utánál nagyobb hatást egyetlen művészeti termék se tett reám soha”. Kecs-keméti György „Philipposz és Démoszthenész” c. munkájáról írott méltatásában arról emlékezik meg, hogy athéni tartózkodásakor addig csodálta a forró napsütésben az Akropolisz kanéphoré-it, oszloptartó leányait, amíg könnyei megindultak. Beszélgetések során többször szóba hozta Michelangelo Brutusát is és azt a keresztrefeszített Krisztust, amely egykor a besztercebányai Szt. Borbála-templom előtt állott.

1947-től tartott egyetemii előadásaiiban, valamint „Látomás és indulat a művészetben” című könyvében – esztétikai megállapításainak illusztrációjaként – gyakran emlegette Matthias Grünewald colmari oltárképét, Dürer müncheni apostolait, Domenico Ghirlandajo bibircosok öregemberét, Goyának Mária Terézia spanyol királyinéről és Bermudezról készült arcképeit, a „Paraszt”-Brueghel és a csendéletfestő Chardin munkáit, s Tintorettonak a bécsi Kunsthistorisches Museumban őrzött Szászudánáját, amelyet „a legszebb festmény”-nek nevezett. A századforduló mesterei és műalkotói közül Rodin „Sétáló”-ja és „Gondolkodó”-ja, valamint Van Gogh tájképei voltak kedvesek számára. „Van Gogh éles rajzu falusi háza szinte beleégetik magukat az ember lelkébe”, – írja egyhelyütt.

A századeleji magyar művészek közül főként Gulácsy és Rippl-Rónait beszélte, kortársai közül pedig Berény Róbertet, Czobélt, Bernáth Aurélt és Bokros Birman Dezsőt; az utóbbi mestereknek különösen „Csúcsoskalapos önporré”-jét szerette. Czobélt Béláról e sorok írójának küldött, 1962. július 27-én kelt levelében így emlékezett meg: „Minden bizonnyal Czobélt volt saját kor festőgenérikájának legnagyobb tehetsége . . . Hogy mi a nagy művészi érték benne? Valószínűleg az, hogy mindennek, ami a kezéből kikerül, izzó élete van.” De magára értékelte Nagy Balogh János és Derkovits Gyula munkásságát is. „Egy művész halálára” címmel 1919 decemberében remekművi íráss látott napvilágot Nagy Baloghról, s Derkovitsnak is 5 volt az egyik felfedezője: „Advent című kisregényemet az Amicus kiadó kértse meg az akkor – 1923-ban – még ismeretlennek mondható Derkovits Gyulával illusztráltatva”. (Füst Milán egyébként gyűjtötte is volt kortársai, barátai alkotásainak: budai lakását Gulácsy, Vaszary János, Tihanyi Lajos, Berény Róbert („Weiner Leó portréja”), Hatvány Ferenc, Ferenczy Béni, Petri Lajos, Bokros Birman Dezső s más mesterek festményei, szobrai díszítették.)

Füst Milán nevének – a legkülönb XX. századi magyar írástudók között való – fennmaradását elsősorban írai költeményei, szépproza munkái, drámái, irodalmi esszéi biztosítják, de képzőművészeti írásai és gondolatai is – amelyeket a szobrászat és a piktúra iránti szenvedélyes vonzódás és mély hozzátérése hat át – méltók az utóko figyelmeire és tisztelő megbecsülésére.

Dóványi Iván

gével sokkal inkább tisztában volt, semmint hogy valami népieskedő parasztlátás útjára tévedjen. Ó yollannak festi a parasztoakat, amilyenek látja őket s amilyenek a valóságban, de a költő művészeti áttétellel. A nép mindennapi alakjai pátoszotl mentesen végzik munkájukat és mégis tiszteletet parancsolóan jelennek meg vészain.

Szurcsik nem szakad el attól a természettől, amely felé a nagyvárosok emberének özönlése világszerte megindult, ha más értelemű is ez a folyamat, mint amit a XVIII. század „vissza a természethez” jelszava jelentett. Ahhoz a természethez, amellyel az emberiség négyötöde a mezőgazdaság révén még ma is közvetlen kapcsolatban áll. Művésztünk, hogy a nagyváros egyoldalú hatásait ellensúlyozza, 1963-i Ernst Múzeumi kiállítása után egy kis házat vásárolt magának szűlfalujaúhoz közel, Bátormonostoron, ahol kedvére festhet. Hűségét a festői realizmushoz ez a körülmény is erősíti, túl a népi származáson, amiről még akár nonfiguratív művész is lehetne. Realizmusa – másrészt – művészii alkatából, szemléletéből következik. Látását, a formaalakítást elsősorban a gyerekkori élmények befolyásolják. Napi 6–8 km-t gyalogolt a tanáról a falusi iskolába és vissza, útközben mélyen beleje ivódott a munkáiba igyekvő emberek arcvonásai és mozdulatai. Azóta is úgy kell neki a falu, mint Anteusnak a Föld érintése. Egy-egy elkészült kép után mindaddig nem képes megnyugodni, amíg meg nem győződik arról, hogy azt a valóság hitelesíti. Művészte mégsem a látvány pusztá másolásából áll. Némelyik s éppen igényesebben sikerült képcin tudatos szerkesztési elvek érvényesülnek, ő gyúrja az anyagot, rendezi helyére az eszközöket, anélkül, hogy ezzel erőszakot tenne e természetűségén.

Befejezésül hadd térjek vissza az emberhez: Szurcsik János mentes az elfogultságoktól, a más véleményét éppolyan megértően hallgatja, mint amilyen türelmes az övétől eltérő művészeti irányzatokhoz. És mégsem válik elvtelenné. Mintha valami idegen csillagzatról került volna erre a tülekedőkkel népes golyóbsíra s valami csodálatos véletlen folytán a marakodó világból nem ragad rá semmi, ami a lélek szárnyán foltot ejthetne. És lám, mindezek ellenére él, dolgozik, alkot, monumentális feladatokat vállal és old meg. Fra Angelico-tisztaságú művészt ismerhetünk meg erőteljes, lendületes, helyenként komor hangulatú festészeté mögött.

SziJ ReszS